R-2003/1096 Stockholm den 4 mars 2004

Till Justitiedepartementet

Sveriges advokatsamfund har genom remiss den 15 oktober 2003 beretts tillfälle att avge yttrande över delbetänkandet Ökad effektivitet och rättssäkerhet i brottsbekämpningen, SOU 2003:74 (Ju2003/6674/PO). Med anledning härav anför Advokatsamfundet följande.

Inledning

Betänkandets titel är enligt samfundets mening något missvisande. Till övervägande del handlar förslagen i betänkandet om att öka brottsbekämpande myndigheters möjligheter till kontroll och tvångsåtgärder och rättssäkerhetsaspekterna är – i den meningen att myndigheters möjligheter till åtgärder mot enskilda skall vara begränsade till de fall då de är nödvändiga – styvmoderligt behandlade. Samfundet välkomnar i och för sig att en lagreglering sker av en del av polisens arbetsmetoder, men har synpunkter på hur regleringen skett.

Ett genomgående drag i betänkandet är avsaknaden av en grundläggande analys – nödvändig inte minst mot bakgrund av regeringsformen – beträffande de enskilda förslagen i fråga om dels behovet av dem, dels förslagens effektivitet. Förslagen motiveras i stället med allmänna bedömningar, som synes ha sin bakgrund i önskemål från polisens sida om ökade möjligheter att ingripa mot enskilda. Ett reellt underlag för bedömning av om förslagen är ändamålsenliga saknas ofta.

I det följande lämnas synpunkter på de enskilda förslagen. I den mån inga synpunkter lämnas har samfundet ingen erinran mot förslagen.

Vissa teknikbundna arbetsmetoder

Advokatsamfundet delar utredningens uppfattning att en uttrycklig lagreglering bör ske av användningen av handmanövrerade kameror och dolda kroppsmikrofoner. I sammanhanget hade bort uppmärksammats hur sådan övervakning skall få ske när den avser

sådana områden som omfattas av regler om skydd för privatlivets helgd i regeringsformen och Europakonventionen, t.ex. bostäder. Den omständigheten att det är tillåtet för en polisman att iaktta genom ett fönster vad som händer inne i en bostad innebär inte med nödvändighet att det skall vara tillåtet att detta också – under alla omständigheter – skall få dokumenteras. Det nu sagda illustrerar också ett generellt problem i Sverige med ett förhållandevis svagt utvecklat integritetsskydd. Samfundet anser att dokumentation av nu avsett slag såvitt avser bostäder – och andra skyddsvärda områden – endast bör få ske under kvalificerande omständigheter.

Advokatsamfundet kan godta att utrustning för positionsbestämning används när det gäller fordon. I betänkandet talas också i huvudsak om sådan positionsbestämning. Den föreslagna lagtexten innehåller dock inga sådana begränsningar och medger att utrustning för positionsbestämning placeras också i en persons kläder. Detta innebär ur många aspekter ett integritetsintrång och samfundet avstyrker att så skall få ske. I sammanhanget skall noteras att positionsbestämning enligt förslaget skall få ske också när någon förundersökning inte pågår och att den som är utsatt för åtgärden inte alls behöver vara misstänkt för inblandning i brottslig verksamhet. Det är inte en godtagbar lagstiftningsteknik att motivera ett förslag med snäva exempel och sedan ha ett förslag till lagtext som är mycket mer omfattande.

Direkt uppseendeväckande är betänkandets lagförslag om rätt för polisman att för att installera eller avlägsna utrustning för positionsbestämning bereda sig tillträde till de utrymmen som behövs, 10 b § andra stycket polislagen. I tredje stycket intas visserligen en proportionalitetsregel, men den ger knappast mer än ett illusoriskt skydd. Bestämmelsen ger, som den nu är skriven, rätt för polisen att i hemlighet ta sig in i hemmet hos en person som inte misstänks för inblandning i brottslig verksamhet, för att i dennes kläder placera utrustning för positionsbestämning, och detta utan att det pågår förundersökning eller att en domstol gett tillstånd till åtgärden. Detta är enligt samfundet inte godtagbart och det kan ifrågasättas om en reglering med så vitt tillämpningsområde uppfyller de krav som uppställs i 2 kap. 12 § andra stycket regeringsformen för att begränsa rätten i 6 § till skydd mot husrannsakan eller liknande intrång.

Samfundet avstyrker att bestämmelsen om positionsbestämning såvitt avser fysiska personer och den i anslutning därtill föreslagna bestämmelsen om intrång läggs till grund för lagstiftning.

Ett annat exempel på den lagstiftningsteknik som anges ovan är förslaget att alla myndigheter skall ha rätt att spela in samtal som inkommer till myndigheten utan att upplysa den som ringer om detta förhållande. I betänkandet (s. 111) talas som en förutsättning om att myndigheten ser ett behov av att polisen skall kunna använda materialet för att förhindra eller utreda brott, men den föreslagna regeln är generell och helt utan begränsningar. Vidare förs ett ensidigt ”rent-mjöl-i-påsen”–resonemang som inte är alldeles övertygande. Det kan nog mycket väl vara så att enskilda av legitima skäl drar sig för att underrätta myndigheter om missförhållanden, om de tror att samtalet kommer att spelas in och möjliggöra en senare identifiering.

Samfundet vill vidare påpeka att förslaget näppeligen, trots att det synes vara ambitionen, löser de problem som JO påpekat med att en misstänkts rättigheter enligt rättsgångsbalken måste iakttas också om en målsägande ringer den misstänkte på polisens uppdrag.

Enligt Advokatsamfundet bör det inte komma ifråga att myndigheter ges rätt att spela in telefonsamtal med enskilda utan att den enskilde upplyses härom, på det sätt som föreslås i betänkandet.

Provokativa åtgärder

Advokatsamfundet ansluter sig till utredningens förslag att provokativa åtgärder skall regleras som ett straffprocessuellt tvångsmedel. Emellertid anser Advokatsamfundet att användande av provokativa åtgärder inte skall få komma ifråga som utredningsmetod för brott med ett minimistraff under två års fängelse. På så vis undantas dessa arbetsmetoder från att användas mot annat än mycket allvarlig brottslighet.

Skydd av informatörer

Advokatsamfundet ansluter sig till utredningens överväganden och förslag med den inskränkningen att det inom ramen för bestämmelserna i 23 kap. 18 § rättegångsbalken bör vara möjligt för en åklagare att efter begäran från försvararen röja identiteten på en informatör för att bereda försvaret möjlighet att vidtaga kontroller av informatörens tillförlitlighet.

Husrannsakan och kroppsvisitation i vissa fall

Förslagen i denna del är enligt samfundets mening otillräckligt underbyggda, för vida och för långtgående. Den egentliga motiveringen till förslagen synes vara att polisen tycker att det är praktiskt att ha möjligheter att när det är lämpligt gå in i lokaler som innehas av t.ex. MC-klubbar och genomföra husrannsakningar och kroppsvisitationer. – Man kan ha synpunkter på den verksamhet som en del av dem som är medlemmar av vissa MC-klubbar ägnar sig åt, men också sådana personer har berättigade anspråk på integritet och skydd för den privata sfären. Den typ av åtgärder som avses bör vara förbehållna situationer där brottsmisstankarna är så konkreta att förundersökning inletts.

Förslagen om kroppsvisitation och husrannsakan i förebyggande syfte avstyrks.

Underrättelse om beslag och husrannsakan

Advokatsamfundet har ingen erinran mot förslaget att underrättelse om beslag kan anstå till dess den kan ske utan men för utredningen.

Advokatsamfundet avstyrker förslaget att underrättelse om husrannsakan skall helt kunna underlåtas.

Utgångspunkten är givetvis, som utredningen framhåller, att den som utsätts för myndighetsutövning skall underrättas om det. En mycket väsentlig funktion av detta är att den

som utsätts för åtgärden i efterhand får möjlighet att få till stånd en prövning av om åtgärden var berättigad. Att ett beslut om husrannsakan inte i sig kan omprövas i efterhand saknar därvid betydelse – också andra sätt att få till stånd en prövning finns. Den parallell som utredningen gör med hemlig teleavlyssning, hemlig teleövervakning och hemlig kameraövervakning, där underrättelse inte sker i efterhand, är inte adekvat. Kontrollfunktionen i de fallen uppfylls genom att de tvångsmedlen oftast föregås av beslut i domstol; undantagen avser 1952 års tvångsmedelslag, men också med tillämpning av den lagen sker alltid en domstolskontroll.

Kostnader för hemlig telefonavlyssning

Utredningen påpekar korrekt att en allmän utgångspunkt är att polisen, dvs. staten, skall svara för kostnaderna för den brottsutredande verksamheten. Emellertid föreslås i betänkandet att kostnaderna för de brottsutredande åtgärder som teleoperatörer är skyldiga att bistå med skall betalas av teleoperatörerna. Kostnaderna skall således inte belasta staten – och därmed skattebetalarna – utan dem som använder telefonitjänster. Logiken i detta är svårgripbart. Den föreslagna åtgärden faller visserligen inte inom ramen för egendomsskyddet i regeringsformen, men parallellen är inte alltför avlägsen; ett privat subjekt förpliktas att producera en tjänst utan ersättning för det.

Det huvudsakliga skälet till förslaget synes vara att de priser operatörerna i dag tar ut anses för höga. Parentetiskt kan nämnas att de kostnader som redovisas inte, ställt i relation till polisens totala budget, förefaller extrema. Att den operatör som åtgärden vidtas hos har vad man kan kalla en monopolställning är klart, men olikheter i prissättningen hos olika operatörer bör kunna åtgärdas på annat sätt, t.ex. genom möjligheter för Post- och telestyrelsen att förordningsvis bestämma pris med utgångspunkten att de skall täcka operatörernas självkostnader.

Advokatsamfundet avstyrker betänkandets förslag i denna del.

Behörig domstol vid häktning

Advokatsamfundet ansluter sig i och för sig till utredningens överväganden och förslag men vill i sammanhanget anmärka följande. Med den föreslagna ändringen kan frågor uppkomma om från vilken ort offentlig försvarare skall väljas, den ort där den tilltalade förvaras och där häktningsförhandlingarna äger rum eller den ort där huvudförhandlingen äger rum. Om valet då faller på att försvarare av besparingsskäl utses på häktningsorten så innebär det för advokater som arbetar på orter utan häkte risker att mista en stor del av sina uppdrag som offentliga försvarare. Advokatsamfundet föreslår att försvarare enligt huvudregeln skall utses av den domstol som har att hålla huvudförhandling i målet.

Övrigt

Enligt Advokatsamfundet finns det anledning att mot bakgrund av de förslag som redovisas i utredningen noggrant överväga att införa en bevisförbudsregel i rättegångsbalken. Många av de förslag som redovisas innebär svåra överväganden för de utredande myndigheterna. Risken för missbruk av vissa åtgärder är uppenbar. Ett sätt att komma tillrätta

med sådana risker är att medge domstolarna rätt att avvisa bevisning som tillkommit i strid med givna bestämmelser. Även om detta innebär ett stort avsteg från gällande ordning finns det enligt Advokatsamfundet skäl att överväga frågan.

SVERIGES ADVOKATSAMFUND

Anne Ramberg